

ÁLTALÁNOS IRODALOMTUDOMÁNYI PHD-PROGRAM

Kulcsár Szabó Ernő – Bónus Tibor – Kelemen Pál – Kulcsár Szabó Zoltán –
Molnár Gábor Tamás – Lénárt Tamás – Simon Attila – Tamás Ábel

HANGOLTSÁG – TEST – ÉRZÉKELEÉS II.

(„Materiális” tényezők az irodalmi olvasásban)

Szerda 16.00-19.00, A ép. III. em. 310.

Talán az irodalmi olvasás tapasztalatában a legkevésbé vitatható ama belátásnak az igazsága, hogy eredendő irodalmi történést – vagyis: olyasvalaminek a megtervezhetetlen és előre sohasem látható keletkezését, ami eladdig ilyenként nem létezett – csak a nyelv médiuma tesz lehetővé. Ám pusztán csak azért, mert ez a „performatív(?)” történést a maga identitásában megfoghatatlannak, sőt, a szövegjelek és az olvasási műveletek operációs terében lokalizálhatatlannak bizonyul, mégsem tisztán immateriális bekövetkezés. Az irodalmi olvasás tapasztalatának „materiális” összetevőit lényegében azzal értékelték le az esztétikai ideológiák irodalmi változata, hogy mediális teljesítményüket többnyire a formai oldalra korlátozta. Ilyen módon az olvasás evidens materiális tapasztalatait – melyek a megrendüléstől az elnémuláson („Sprachlosigkeit”) át a sírásig a test „válaszaiban” is megjelentek – megfosztotta a jelentésképződésben való érdemi közreműködéstől. Ahelyett tehát, hogy fölismerte volna e materiális impulzusok működésében rejlő – és kifejezetten az aiszthézisz mozzanatát színre vivő s ennyiben nagyon is konstitutív – kettősséget, s *az érzékekben feltáruló* teljesítményüket így a szingularitás egyedi „konfigurációiban” alapozta volna meg, rendre az immateriális értelem mögöttes zónáiba: a „sejtelem” amorf homályosságába, a kedély diffúz anyagtalanságába vagy a hangoltság tompa kontúrталanságába utalta őket.

Ám mindezek tudatában sem könnyű *korrektív* távlatot nyitnunk az irodalom esztétikai tapasztalatában közreműködő materialitások valódi teljesítményére. A *medium vs forma* megkülönböztetésének dialektikája ugyan feltehetően kiemeli őket a formai másodlagosság hagyományos tartományaiból, de a Luhmann-féle diszkurzív formalizmus mégoly reflexív *megfigyelés*-struktúrája sem tud mit kezdeni az esztétikai tapasztalatba való bevonódás eseményével, különösen pedig e történést *a-mediális* (=”közvetlen”) elháríthatatlanságával. Nehéz felderíteni azt is, milyen módon és milyen konfigurációk szerint kísérik, konstituálják vagy mennek elébe ezek az érzéketi történések az immateriális struktúrák képződésének. Lehetséges-e pusztán érzéki adatokból származtatni azt az átfogó hangoltságot, amelyet – legalábbis a korai Nietzsche értelmében – nem képes a tudat kontrollálni. De vajon „tanúskodnak-e” irodalmi szövegek olyan diszpozicionáltságokról is (s konstituálnak-e ilyeneket), amelyek úgyszólván tartalom nélkül már magát az érzékelést is „hangolják” – s ennyiben csupán az érzetektől lehet „visszakövetkeztetni” rájuk?

A legfőbb dilemmák mégis talán annak átfogóbb megfontolásából adódhatnak, vajon milyen jelentősége lehet itt a megértést (a hermeneutika szerint is) mindig megelőző hangoltság – mint a világhoz való legelső alapviszony – *nyelvi hozzáférhetőségének*, azaz: az érzékelést mindig is „hangoló” hangulati (és nem „érzelmi”) diszpozíciók feltárhatóságának, illetve a test közvetítette nem-szemantikai impulzusok csatlakoztatott értelmezhetőségének. Különösen, ha méltányoljuk annak heideggeri maximáját, hogy mivel az érzékek a maguk „materialitásában” sohasem nyers, önmagukban érvényes adatokat észlelnek, az állítólagos „materiális” észlelés – ha nem tud is róla – mindig csak akkor válik valóra, ha a közlési potenciálja túljut a pusztá fiziológiai aiszthézisz küszöbén. A hallás, Heidegger sokat idézett kijelentése szerint, azért nem kizárólag saját érzékszervének az ügye, mert „nemcsak a füllel függ össze, hanem egyidejűleg az embernek az ahhoz való odatartozásával is, amire a lénye(ge) hangolva van. Az ember mindig arra marad rá-hangolva (ge-stimmt), ami felől a lénye van meghatározva (bestimmt).”¹

A szeminárium második részében Heidegger, Bollnow és Plessner vonatkozó nézeteivel folytatjuk az esztétikai tapasztalat nem-szemantikai elemeinek tárgyalását.

Javasolt olvasmányok:

Arisztotelész: Az érzékelés és tárgyai. In: Arisztotelész: Lélefilozófiai írások. Ford. Steiger Kornél. Budapest: Európa 1988, 159-208.

Immanuel Kant: Az ítélőerő kritikája 1-22.§ (középpontban a 9.§-sal), ill. 23-29.§

Friedrich Schlegel: "A görög költészet tanulmányozásáról" (1795). in August Wilhelm Schlegel - Friedrich Schlegel: Válogatott esztétikai írások. Budapest, Gondolat, 1980

Martin Heidegger: Lét és idő. 28-31.§

Helmuth Plessner: Die Stufen des Organischen und der Mensch. 5. (Die Organisationsweisen des lebendigen Daseins. Pflanze und Tier), ill.: 7. fejezet (Die Sphäre des Menschen)

Otto Friedrich Bollnow: Schriften Bd 1: Das Wesen der Stimmungen. Würzburg: Königshausen & Neumann 2009, 3-73.

Wolfgang Iser: The Reading Process: A Phenomenological Approach. New Literary History 1972...

¹ M. Heidegger, *Der Satz vom Grund*, Pfullingen, 1992⁷, 91.

Hermann Schmitz: Leib und Gefühl. Bielefeld: Aisthesis Verlag 2008³, 107-255.

Hermann Schmitz: Leibliche Kommunikation im Medium des Schalls. In: Petra Maria Meyer (Hg.): Acoustic Turn. München: Fink 2008, 75-90.

Michael Burke: Literary Reading, Cognition and Emotion. An Exploration of the Oceanic Mind. Routledge, 2011.

Jacques Derrida: On Touching – Jean-Luc Nancy, Stanford/California: Stanford University Press, 2005

David E. Wellbery: Der gestimmte Raum. Von der Stimmungslirik zur absoluten Dichtung. In: Anna-Katharina Gisbertz (Hg.): Stimmung. Zur Wiederkehr einer ästhetischen Kategorie. München: Fink 2011, 157-176.

Hans Ulrich Gumbrecht: How (if at All) Can We Encounter What Remains Latent in Texts?